

Jerzy Kosiewicz

Występy ogniskowe w perspektywie aleatorycznej koncepcji estrady

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 3, 69-74

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PERSPEKTYWA KULTUROLOGICZNA THE PERSPECTIVE OF CULTUROLOGY

Prof. Jerzy Kosiewicz ukończył (m. in.) zarówno studia teatrologiczne i studia wychowania fizycznego, toteż w swym ujęciu tematu wykorzystuje umiejętnie swą erudycję dotyczącą teorii turystyki i rekreacji, widowiska i teatru, a także wiedzę filozoficzną. Pojęcie aleatoryzmu wprowadził on do humanistycznej refleksji w naukach o kulturze fizycznej, nawiązując do wprowadzonej przez Rogera Caillois kategorii *alea*.

Pracę pozytywnie ocenił prof. dr hab. Jan Szmyd (AP Kraków), wskazując na przedstawienie podstawowych modeli „estradowych” możliwości ogniska i aspekt metodyczny opracowania.

JERZY KOSIEWICZ

Zakład Filozofii, Katedra Nauk Społecznych, AWF Warszawa

Występy ogniskowe w perspektywie aleatorycznej koncepcji estrady¹

Słowa kluczowe: turystyka aktywna, aleatoryczna koncepcja estrady, występy ogniskowe

Ognisko jako postać turystyki aktywnej

Turystyka aktywna na terenach chronionych, jak i poza nimi charakteryzuje się właściwościami ludycznymi, hedonistycznymi, eskapistycznymi, poznawczymi, zdrowotnymi, rekreacyjnymi. Turystyka związana jest z taką aktywnością ruchową, która ma również na względzie zachowanie zastanej homeostazy, stanu względnej równowagi środowiska naturalnego, na terenie którego przebywają turyści.

Uczestnicy tej formy, podobnie jak innych postaci turystyki, organizują często po okresie intensywnej aktywności ruchowej, ogniska dla rozrywki i zabawy celem uroczystego i towarzyskiego zwieńczenia całodniowych lub wielodniowych wrażeń. Dotyczy to m. in. zorganizowanych wypraw na polowanie, grzybobranie, wędkowanie oraz spływów kajakowych, różnych form żeglugi, wędrówek rowerowych czy pieszych, a także turystyki kolonijnej, obozowej czy wczasów wypoczynkowych. W owych ogniskach mogą uczestniczyć przedstawiciele niemalże wszystkich grup wiekowych – dzieci, młodzież i dorośli. Organizowane też są one dla odpowiednich grup wiekowych.

Typy ognisk turystycznych

Ogniska mogą być organizowane z czterech powodów.

– Pierwszy powód ma charakter ściśle użyteczny. Rozpala się ognisko, traktując je jako źródło ciepła podczas zimnej nocy. Umożliwia ono przygotowanie gorących napojów, gotowanych, pieczonych, smażonych czy wędzonych potraw. Może też stanowić ostoję bezpieczeństwa przed zagrażającymi o różnej porze roku zwierzętami lub też istotny element sygnalizacyjnych dla innych turystów bądź dla osób zmierzających z pomocą. Tego typu ognisko pełni istotną funkcję zwłaszcza w zakresie turystyki aktywnej na terenach trudno dostępnych, chronionych przed nadmierną ingerencją cywilizacji, turystyki poniekąd kwalifikowanej. Wymaga ona dużych umiejętności samozachowawczych, stanowi w związku z tym swoistą postać turystyki przygodowej o właściwościach traperskich.

Tego typu ognisko nie stanowi przedmiotu zainteresowań niniejszej wypowiedzi, ponieważ autor koncentruje przede wszystkim uwagę na odświętnych, uroczystych formach

¹ Niniejszy artykuł został opracowany w ramach badań statutowych Ds.58 nt. *Wartości i wzory kulturowe w sporcie - badania komplementarne*.

spotkań ogniskowych. Pierwszy typ traktuje jedynie jak pragmatyczne profanum o właściwościach użytkowych, kolejne natomiast jako przejaw obiektywizującego się sacrum, zawieszającego na pewien istotny czas codzienne lub mniej odświętne relacje międzyludzkie.

– Drugi typ ogniska ma charakter biesiady towarzyskiej, związanej z przygotowanymi na tę okazję różnymi potrawami i napojami.

– Trzeci typ ogniska posiada właściwości estrady, swoistej formy teatru amatorskiego na zielonej sali.

Ostatni typ ogniska stanowi formę mieszaną, zawierającą jako podstawę – występy ogniskowe, a po nich – swoistą postać kontynuacji – spotkanie biesiadno-towarzystkie.

Ognisko jako przejaw występów estradowych na „zielonej sali”

Pośród ostatnich trzech typów ogniska autor zwraca szczególną uwagę na ujęcie trzecie i czwarte związane z występami estradowymi na zielonej sali, czyli w terenie.

Jeśli związane jest ono z różnymi występami np. pieśniami indywidualnymi bądź grupowymi, to wtedy mamy do czynienia z formą występów estradowych w plenerze w środowisku naturalnym – tj. z estradą na zielonej sali.

Scenografia

Podstawą scenograficzną owej formy występów estradowych jest naturalna przestrzeń plenerowa, odpowiadająca zamysłom estradowym przy ognisku. Osoby, które organizują dane przedsięwzięcie wybierają najlepiej odpowiadające konkretnemu zamierzeniu miejsce i zagospodarowują, przystosowują je do koncepcji uwzględniającej program widowiska, liczbę osób występujących jako aktorzy estradowi oraz wielkość audytorium, czyli liczbę potencjalnych widzów. Wtedy bierze się pod uwagę także wielkość paleniska i żywego ognia, odległość od zalesienia, materiałów łatwopalnych – ze względu na kwestię bezpieczeństwa.

Miejscem centralnym w scenografii estrady na zielonej sali jest z – powodów oczywistych – ognisko. Wokół niego mają miejsce występy estradowe oraz inne zdarzenia (np. towarzyskiej natury).

Występy ogniskowe jako forma sztuki estradowej o charakterze aleatorycznym

Struktura tego typu widowiska posiada charakter aleatoryczny. Jest niewątpliwie formą teatru, tj. sztuki estradowej o charakterze aleatorycznym.

Zawiera typowe formy estradowe, takie jak piosenki, popisy instrumentalne (na gitarze czy akordeonie), monologi, skecze, tańce, popisy sprawnościowo-gimnastyczne, quasi-gimnastyczne o charakterze cyrkowym, akrobatyczne, zręcznościowe, prestidigitatorskie, konkursy. Wszystkie one są podobnie jak na estradzie przeplatane słowem wiążącym – swoistego rodzaju konferansjerką. Osoba, która się tym zajmuje, wpływa w sposób istotny na charakter zdarzeń. Zarówno ona, jak i aktorzy w poszczególnych scenkach, sekwencjach czy popisach wprowadzają do występów przyjęte z góry elementy przypadkowe. Dotyczy to relacji między wykonawcami, którzy mogą z założenia na zachowanie czy wypowiedzi innych reagować w sposób spontaniczny. Dopuszczalna jest w związku z tym improwizacja. Pewną przypadkowość działań wynikających i z improwizacji, i spontanicznych reakcji widowni w kalkulowuje i wkomponowuje się w strukturę spektaklu, wtedy gdy włącza się do zdarzeń scenicznych, takich jak rozliczne konkursy także osoby z widowni. Ich reakcje mogą być rozmaite, zaskakujące, rozbawiające lub budzące niezadowolenie audytorium.

Na ognisku jako formie estrady na zielonej sali, w plenerze wiosennym, letnim, jesiennym czy zimowym pojawiają się, więc wskazane wyżej elementy stałe i opracowane tak, że nie przewidują istotnych dla wykonawców i odbiorców jakichkolwiek zmian. Oprócz

tego projektuje się zachowania przypadkowe, spontaniczne zwłaszcza u widzów wciąganych w grę sceniczną. Dotyczy to zachowań zarówno przy ognisku jak i na widowni. Projektuje się też improwizacje wykonawców, wynikające z potrzeby chwili, dostosowania się do reakcji, zachowań, okrzyków widzów.

Z tego względu występy ogniskowe mają (podobnie jak odpowiednie formy teatralne, estradowe czy muzyczne) właściwości ściśle aleatoryczne.

a) Wykonawcy ogniskowi

Aktorstwo ogniskowe w odróżnieniu od profesjonalnej sztuki estradowej, ma charakter amatorski. Oparte jest przeważnie na umiejętnościach osób, które chciałyby wystąpić, lecz nie posiadają w tym zakresie żadnego przygotowania zawodowego. Wykonawcy ogniskowi czerpią wzory z tego, co widzieli w teatrze, na estradzie, w kinie czy innych ogniskach. Naśladują zachowanie, sposób poruszania się na scenie, intonację, frazowanie, technikę śpiewania aktorów i piosenkarzy profesjonalnych. Czynią tak na podstawie tego, co utkwilo im w pamięci. Są to przeważnie nieudolne warsztatowo, uproszczone imitacje, jednakże wszyscy uczestnicy traktują je jako obowiązującą konwencję, nasyconą wyjątkowymi emocjami, stanowiącą podstawę do dobrej zabawy.

b) Scenografia

Scenografia zależy głównie od pomysłowości animatorów przedsięwzięcia. Wykorzystują oni przede wszystkim warunki terenowe. Jedynym elementem dekoracyjnym przeważnie jest ognisko.

Można jednak, jeśli są odpowiednie materiały (np. deski), stworzyć niemalże prawdziwą scenę teatralną z prawdziwymi kulisami, służącymi do wejść i zejść z estrady, do przebijania się. Notabene, funkcję kulis może spełniać naturalna osłona, którą stanowi – znająca się w stosownej odległości od ogniska – roślinność.

Można też zorganizować ognisko w pobliżu piaszczystego usypiska czy urwiska i umieścić na nim lampki, świece, łuczywa. Stwarza to frapującą strukturę scenograficzną, połączoną z naturalną grą światła w plenerze, stworzoną przez różne źródła żywego ognia.

W danym przypadku scenografia wiąże się ściśle z oświetleniem, którego podstawowym źródłem jest ognisko. Można też wprowadzić z powodzeniem łuczywa, świece i kaganki. Stosuje się także inne efekty świetlne oparte na sprzęcie używanym w życiu obozowym. Dotyczy to mniejszych lub większych latarek, bądź reflektorów z motocykla czy samochodu, które mogą służyć do odczytywania tekstu w ciemnościach, do tworzenia światła punktowych tzw. spotów, do dynamizowania akcji za pomocą stroboskopów.

c) Dekoracje, kostiumy, rekwizyty

Zarówno dekoracje, jak kostiumy i rekwizyty mają przede wszystkim charakter użytkowy. Ich estetyka posiada przeważnie wydźwięk drugorzędny. Liczy się głównie ich funkcjonalność. Inscenizatorzy ogniskowych występów estradowych posługują się najprostszyimi rozwiązaniami. Do charakteryzacji i kostiumów używa się najczęściej rzeczy dostępnych na koloniach, obozach, wczasach, wyjazdach weekendowych, przywiezionych ze sobą części garderoby. Stosuje się często rozwiązania a'rebour – chłopcy i mężczyźni przebijają się w stroje przywiezione przez przedstawicielki płci odmiennej, dziewczęta i panie zakładają stroje męskie. Używa się też prześcieradeł, koców, wycina trzcinę. Rekwizytami są zwykle rozmaite zastane na miejscu lub przywiezione przez uczestników sprzęty oraz znalezione w pobliżu żerdzie, gałęzie, kołki, pnie drzew.

d) Scenariusz, scenopis i relacje między sceną a widownią

Występy wieczorne przy ognisku oparte są na scenariuszu w postaci słowa pisanego lub – co jest spotykane częściej – w postaci skonstruowanego w pamięci zapisu zdarzeń

scenicznych. Ów scenariusz przyjmuje przeważnie postać mieszaną – coś pośredniego między scenariuszem a scenopisem, uwzględniającym bardziej kolejność zmian sekwencji estradowych niż ich treść.

W pewnych sytuacjach może zachodzić nawet zniesienie granicy między sceną a widownią, ponieważ na widowni mogą przez pewien czas zachodzić główne wydarzenia sceniczne. Określone grupy kolonijne czy obozowe mogą wykonywać typowe piosenki ogniskowe, mogą też zmagać się między sobą w konkursie o najlepiej wykonana pieśń zespołową. Z widowni dobiegają wypowiedzi komentujące wydarzenia sceniczne. Część osób z widowni – włączona do różnych konkursów czy skeczy – przeistacza się częstokroć w aktorów. Aktorzy występujący w pierwszej części ogniskowego spektaklu zasiadają podczas przerwy na widowni. Część widzów przechodzi na scenę i po przerwie prezentuje kolejną część przedstawienia.

e) Reżyseria jako przejaw amatorskich wyobrażeń o inscenizacji

Tego typu występy charakteryzują się swoistego rodzaju – w pełni amatorską inscenizacją. Nie korzysta się w tym przypadku z usług reżysera profesjonalisty.

Funkcję reżysera czy inscenizatora może natomiast pełnić wychowawca na koloniach, instruktor na obozach, bądź tzw. „kaowiec”, czyli instruktor kulturalno-oświatowy na wczasach dla dorosłych. Najczęściej jednak zwłaszcza w przypadku przedstawień ogniskowych dla młodzieży i dla dorosłych, mamy do czynienia z reżyserią czy inscenizacją zbiorową. W reżyserii zbiorowej przyjmuje się zwykle dwa rozwiązania.

a) pierwsze polega na równouprawnionych sugestiach inscenizacyjnych, kiedy każdy z uczestników ma prawo sugerować i realizować własne koncepcje sceniczne. Grozi to jednak anarchią.

b) druga koncepcja przyjmuje istnienie lidera, który porządkuje i wprowadza ład w procesie twórczym, wybiera bądź odrzuca w sposób niedemokratyczny przedstawiane przez innych pomysły reżyserskie.

Nawiasem mówiąc w teatrze profesjonalnym rzadko stosuje się koncepcję reżysera zbiorowego. Niemniej jednak to się zdarza, jak np. w popularnym i cenionym na scenach warszawskich Teatrze Montownia.

Notabene rozróżnienie między pojęciami inscenizacji i reżyserii jest zagadnieniem rozstrzygniętym z punktu widzenia teorii teatru. Istnieją w tym względzie dwa główne stanowiska.

a) z jednej strony twierdzi się, że są to pojęcia tożsame.

b) z drugiej natomiast rozróżnia się je, twierdząc, że inscenizacja jest zabiegiem poprzedzającym reżyserię. Dotyczy przystosowania tekstu literackiego: poezji, prozy, dramatu, tekstów kabaretowych, piosenek oraz choreografii baletowej czy pantomimicznej do potrzeb sceny. Następnie zaś, to, co nadaje się do wprowadzenia na scenę, tj. odpowiednio opracowany materiał, czy scenariusz przedstawienia, reżyseruje się w trakcie prób przed premierą i koryguje przed kolejnymi spektaklami.

Postaci ogniskowych zdarzeń sceniczych na „zielonej sali”

Scenariusz może uwzględniać następujące formy zdarzeń sceniczych na zielonej sali:

1. Wieczór pieśni – rozmaitych pieśni obozowych lub pieśni bardziej jednorodnych – np. żeglarskich czy jeździeckich (westernowych lub ullańskich).
2. Wieczór w postaci festiwalu piosenki, w którym biorą udział zgłoszeni koloniści, obozowicze czy wczasowicze (koniecznie z nagrodami).
3. Wieczór kabaretowy złożony z tekstów satyrycznych, humorystycznych skeczów, przeplatanych dowcipami czy nostalgicznymi piosenkami.

4. Wieczór teatralny oparty na własnej obozowej twórczości dramaturgicznej lub na przewrotnej i dowcipnej parafrазie klasycznych dramatów, wywodzących się z czasów antycznych bądź elżbietańskich, jak np. popularna ostatnio na ogniskach skrócona i pełna humoru wersja szekspirowskiego Hamleta.
5. Wieczór teatru tańca – nawiązujący np. do tańców latynoamerykańskich, tańców ludowych różnych krajów czy parodii baletu klasycznego bądź współczesnego.
6. Wieczór poezji recytowanej lub śpiewanej.
7. Wieczór z okazji jakiegś rocznicy lub innego ważnego wydarzenia o charakterze kulturowym, politycznym, narodowym bądź środowiskowym.
8. Wieczór ogniskowy o charakterze mieszanym, zawierający różnorakie formy występów estradowych. Jest to najczęściej spotykany typ estrady ogniskowej zielonej sali.

Estetyczno-wychowawcze funkcje występów ogniskowych

Przygotowanie estrady na zielonej sali spełnia istotne funkcje estetyczno-wychowawcze związane z realizacją występów estradowych. Dotyczy to opracowania koncepcji spektaklu, prób scenicznych oraz występów przed publicznością.

1. Opracowanie koncepcji widowiska wymaga pomysłowości i wytrwałości w poszukiwaniu odpowiednich tekstów, śpiewników, opisów skeczy i konkursów. Wymaga aktywności poznawczej i inwencji twórczej. Przygotowujący występy ogniskowe zapoznają się z estetyką występów estradowych, piosenkarskich, dramatycznych czy akrobatycznych. Poznają dzięki bezpośredniemu doświadczeniu zasady konstrukcji scenariusza i scenopisu – partytury występów. Wnikają dzięki praktyce, osobistemu aktywnemu uczestnictwu w zasady kreacji widowiska teatralnego. Uczą się jak je w fazie wstępnej przygotować.
2. Dzięki próbom przed spektaklem ogniskowym poznają w sposób ograniczony i intuicyjny specyfikę i trudności warsztatu aktorskiego. Dotyczy to poruszania się po scenie, podawania kwestii, śpiewania, tańczenia, zwracania się do siebie i publiczności, korzystania z rekwizytów, kostiumów, dekoracji, światła, muzyki i innych rodzajów dźwięków oraz korzystania z uwag kolegów, instruktora czy wychowawcy, pełniącego w danym momencie funkcję reżysera.

Realizacja tj. występy estradowe na zielonej sali wprowadzają w odświętny świat wydarzeń scenicznych, zintegrowanych z reakcjami publiczności. Zwłaszcza dzieci i młodzież odczuwają głęboko pierwsze doświadczenia w tworzeniu załączków sztuki, przeżyć estetycznych o charakterze artystycznym. Poznają też jak oddziałuje i jak należy opanować tremę teatralną.

Przygotowanie wstępne, próby i realizacja występów ogniskowych stanowią intuicyjną i zarazem praktyczną formę wprowadzania w świat kultury teatralnej. Spełniają istotne w tym względzie funkcje wychowawczo-estetyczne. Uczą też wrażliwości na piękno przyrody.

Zakończenie

Prawidłowe przygotowanie ogniska wiąże się z zabiegami ekologicznymi, przyjaznymi naturze, związanymi z oczyszczaniem lasu z łatwopalnych wysuszonych odpadów leśnych, gałęzi, obumarłych, połamanych drzew itp. Powinno być usytuowane na odpowiednio przygotowanym palenisku i w stosownej odległości od łatwopalnego poszycia leśnego, łąk i obszarów leśnych. Ognisko należy tak zagasić, by nie stanowiło żadnego zagrożenia dla środowiska naturalnego.

BIBLIOGRAFIA

1. Czajkowski K. (1979), *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa.
2. Kosiewicz J. (1986), *Kultura fizyczna. osobowość, wychowanie. Zagadnienia metodologiczne*, Warszawa.
3. Kosiewicz J. (1996), *Widowisko sportowe w świetle aleatoryzmu*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, nr 2.
4. Kosiewicz J. (1997 a), *The structure of a sport spectacle* [w:] *Philosophy of physical culture*, Palacky University, Olomouc.
5. Kosiewicz J. (1997 b), *Sport spectacle from the point of view of the aleatorism* [w:] *Sport: Social problems, social movements*, Roma.
6. Kosiewicz J. (1999), *Sport spectacle in perspective of theatre*, “Research Yearbook. Studies in the theory education and sport”, vol. VI.
7. Kosiewicz J. (2000), *Kulturowe i wychowawcze aspekty turystyki i rekreacji* [w:] Kosiewicz J., *Kultura fizyczna i sport w perspektywie filozofii*, Warszawa, s. 201–230.
8. Raszewski Z. (1976), *Partytura teatralna* [w:] *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, Wrocław.
9. Schäffer B. (1979), *Historia muzyki, style, twórcy*, Poznań.
10. *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wycieczki wakacyjnego dzieci i młodzieży* (red. naukowa: T. Łobożewicz), Warszawa 1996.
11. Suchodolski B. (1984), *Idea wczasów na tle społeczno-gospodarczego rozwoju Europy*, Warszawa.
12. *Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana* (red. naukowa: T. Łobożewicz, R. Kogut), Warszawa 1999.
13. *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych* (red. naukowa: T. Łobożewicz), Warszawa 2000.
14. *Wczasy aktywne. Polska 2000* (red. naukowa: T. Łobożewicz), Warszawa 2000.

Bonfire performances in the perspective of stage concept

Key words: active tourism, aleatoric stage concept, bonfire performances

Participants of active tourism as well as any other kind of tourism organise bonfires in order to finish an active day or even a longer time experience in a celebrated and social way. It concerns hunting, mushrooming party, fishing, canoeing, sailing, cycling, hiking, camping or family get-a-ways. The representatives of all age groups take part in the bonfires including children, youngsters and adults.

Bonfire performances in the natural surroundings are connected with introducing the concept of the performance, rehearsals and live performances. It requires creativity and endurance in looking for songs, gags and competitions. Moreover, a lot of imagination is needed. Whilst preparing the bonfire show, the performers are dealing with dramatic, acrobatic and singing performances. They get to know the scenario and the screenplay-constituent parts of the script of performance. They get involved in the creation of theatre performance.

Due to the rehearsals before the bonfire performance, the elements of actors' craftsmanship are revealed. It concerns behaviour on stage, speaking abilities, dealing with sets, dancing, costumes, decoration, light, music, listening to friends', teacher's or instructor's (functioning as director) remarks.

Performances in the open air have got special character of integration with the audience, actors and nature. Children and young people are particularly aware and sensitive to those experiences and they help them to overcome stage fright.

Preparation, rehearsal and performing of the bonfire shows are a practical form of implementing the theatre culture into everyday life.